

³⁷ Михальченко С.И. К вопросу о школе «Западно-Русского» права в эмиграции. Культурная миссия российского зарубежья. История и современность. Москва: Российский институт культурологии, 1999. С. 115.

³⁸ Там само. С. 115–118.

³⁹ Бондарук Т.І. Західноруське право: дослідження і дослідники. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. 2000. 160 с.

Резюме

Чубата М.В. Витоки та становлення Київської історико-юридичної школи: інтерпретації істориків та правознавців.

У статті проаналізовано погляди істориків та правознавців щодо витоків та особливостей становлення Київської історико-юридичної школи, звернено увагу на висвітлення цих питань у ювілейних виданнях з історії Київського університету, окреслено дискусійні та малодосліджені аспекти проблеми.

Ключові слова: Київський університет Св. Володимира, Київська історико-юридична школа, ювілейні видання, історія права, історіографія.

Резюме

Чубатая М.В. Истоки и становление Киевской историко-юридической школы: интерпретации историков и правоведов.

В статье проанализированы взгляды историков и правоведов на истоки и особенности становления Киевской историко-юридической школы, обращено внимание на освещение этих вопросов в юбилейных изданиях по истории Киевского университета, очерчено дискуссионные и малоисследованные аспекты проблемы.

Ключевые слова: Киевский университет Св. Владимира, Киевская историко-юридическая школа, юбилейные издания, история права, историография.

Summary

Chubata M. Origins and formation of Kyiv historical and legal school: interpretations of historians and lawyers.

The views of historians and lawyers on the origins and peculiarities of the formation of the Kyiv historical and legal school are analyzed in the article, attention is paid to the coverage of these issues in the jubilee publications on the history of Kyiv University; debatable and under-researched aspects of the problem are outlined.

Key words: St. Volodymyr University of Kyiv, Kyiv historical and legal school, jubilee editions, history of law, historiography.

УДК342.72/.73:340.13

Л.В. ТКАЧУК

Лідія Володимирівна Ткачук, здобувач Національної академії внутрішніх справ

ORCID: 0000-0002-3648-9915

МІСЦЕ ТА РОЛЬ АДВОКАТУРИ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ ПРАВОНАХИСНИХ ГАРАНТІЙ ПРАВ ЛЮДИНИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Розглядаючи Україну, відповідно до ст. 1 Конституції України¹ як суверенну, незалежну, демократичну, соціальну та правову державу, необхідно зазначити, що в умовах сьогодення влада повинна діяти лише в інтересах людини за допомогою правових інститутів та створити належні умови для людей, зокрема на захист прав у разі порушення. Слід зауважити, що серед науковців не має єдиної точки щодо розуміння дефініції поняття «правова держава», але ми поділяємо позицію М.В. Баглая, що «правова держава – це високий рівень авторитету державності, реальний режим планування права, який забезпечує всі права людини і громадянина в економічній та духовній сферах»². Проблемним є створення самого ефективного механізму для захисту прав людини, духовних та моральних підвалин суспільства на шляху вступу до європейської спільноти.

Правова захищеність громадян, яка включає в себе, зокрема, наявність надійних гарантій прав і свобод особистості, за твердженням І.І. Зайцевої, є однією з головних ознак що характеризують правову державу, де діяльність адвоката набуває важливого значення, покликана надавати кожному кваліфіковану юридичну допомогу³.

Відповідно до норм Основного Закону, зокрема ст. 3, головним обов'язком держави є утвердження і забезпечення прав людини. Права людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. За свою діяльність держава відповідає перед людиною⁴.

У складній структурі механізму правового захисту особливе місце займають правозахисні гарантії, спрямовані на створення певних умов, способів та засобів, які забезпечують реальну захищеність прав людини.

Проблематика захисту прав людини, зміцнення гарантій, удосконалення чинного законодавства у цій сфері були предметом дослідження у роботах Є.В. Білозьорова, К.Г. Волинка, В.І. Вишківської, Є.О. Гіди, А.М. Завального, М.С. Кельмана, А.М. Колодія, Я.Ю. Кондратьєва, В.В. Копейчикова, Ю.В. Кривицького, С.Л. Лисенкова, О. І. Наливайка, А.Ю. Олійника, Н.М. Оніщенко, Т.І. Пашука, В.Ф. Погорілка, П.М. Рабіновича, О.Ф. Скакун, В.Я. Тація, Ю.М. Тодици, Ю.С. Шемшученка та інших науковців.

Аспекти діяльності адвокатської діяльності висвітлювались такими дослідниками, як: В.Г. Андрусів, А.М. Баєв, А.Г. Волкова, Я.В. Вашук, О.О. Гуртовий, І. М. Долгов, М.Ю. Єфіменко, В.С. Заєць, В.М. Іваків, Т.В. Корчева, Г.Л. Лазько, Ю.Ф. Лубшев, І.О. Насонова, Т.В. Омельченко, О.В. Панчук, Ю.М. Руденко, Г.О. Світлична, Є.Г. Тарло, Р.А. Чайка, О.А. Щерба, В.І Ямковий та інші.

Метою статті є висвітлення на основі комплексного аналізу правової природи адвокатури як необхідного інституту формування громадянського суспільства та правової держави. Дослідити теоретико-правове розуміння правозахисних гарантій прав людини, встановлених інститутом адвокатури України, задля забезпечення належної реалізації права особи на професійну правову (правничу) допомогу.

При розгляді даної проблематики слід насамперед враховувати положення ч. 1 ст. 59 Конституції України⁵, яке визначає, що кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав. Відповідно до ч. 1 ст. 131-2 Основного Закону⁶ для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура.

Адвокатура є, без сумніву, одним із основних елементів механізму забезпечення прав, свобод та законних інтересів людини, якому відведена особлива роль, у правовому світі вона «розглядається як індикатор демократії в суспільстві»⁷.

Її роль зумовлена тим, що «головна місія, фундаментальне призначення адвокатури – це захист прав людини»⁸.

Захист відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» зокрема ч. 5 ст. 1 – це вид адвокатської діяльності, що полягає в забезпеченні захисту прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішується питання про їх застосування у кримінальному провадженні, особи, стосовно якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), а також особи, яка притягається до адміністративної відповідальності під час розгляду справи про адміністративне правопорушення⁹.

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» адвокатура України – недержавний самоврядний інститут, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі, а також самостійно вирішує питання організації і діяльності адвокатури в порядку, встановленому вказаним вище Законом¹⁰.

Адвокатуру України становлять всі адвокати України, які мають право здійснювати адвокатську діяльність¹¹.

З метою забезпечення належного здійснення адвокатської діяльності, дотримання гарантій адвокатської діяльності, захисту професійних прав адвокатів, забезпечення високого професійного рівня адвокатів та вирішення питань дисциплінарної відповідальності адвокатів в Україні діє адвокатське самоврядування¹².

Стаття 5 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» визначає, що адвокатура є незалежною від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб. Держава створює належні умови для діяльності адвокатури та забезпечує дотримання гарантій адвокатської діяльності¹³.

Ми погоджуємося з думкою І.Л. Трунова, який підкреслює: «Адвокат за своїм статусом – основна персона в механізмі надання кваліфікованої юридичної допомоги. Якщо говорити про лікаря, він відповідає за здоров'я пацієнта, то адвокат може вплинути на все подальше життя людини – долю, професію, добробут тощо»¹⁴.

Розглядаючи норми чинного законодавства України, слід зазначити, що згідно з п. 1 ст. 1 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» адвокат – фізична особа, яка здійснює адвокатську діяльність на підставах та в порядку, що передбачені чинним законодавством, адвокатська діяльність – незалежна професійна діяльність адвоката щодо здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги клієнту; адвокатське самоврядування – гарантоване державою право адвокатів самостійно вирішувати питання організації та діяльності адвокатури в порядку, встановленому цим Законом¹⁵.

Варто зазначити що представництво – вид адвокатської діяльності, що полягає в забезпеченні реалізації прав і обов'язків клієнта в цивільному, господарському, адміністративному та конституційному судочинстві, в інших державних органах, перед фізичними та юридичними особами, прав і обов'язків потерпілого під час розгляду справ про адміністративні правопорушення, а також прав і обов'язків потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача у кримінальному провадженні. Відповідно, клієнт – фізична або юридична особа, держава, орган державної влади, орган місцевого самоврядування, в інтересах яких здійснюється адвокатська діяльність¹⁶.

Частина 6 ст. 1 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» визначає, що іншими види правової допомоги є: види адвокатської діяльності з надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань, правового супроводу діяльності клієнта, складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру, спрямованих на забезпечення реалізації прав, свобод і законних інтересів клієнта, недопущення їх порушень, а також на сприяння їх відновленню в разі порушення; договір про

надання правової допомоги – домовленість, за якою одна сторона (адвокат, адвокатське бюро, адвокатське об'єднання) зобов'язується здійснити захист, представництво або надати інші види правової допомоги другій стороні (клієнту) на умовах і в порядку, що визначені договором, а клієнт зобов'язується оплатити надання правової допомоги та фактичні витрати, необхідні для виконання договору¹⁷.

Принципи верховенства права, законності, незалежності, конфіденційності та уникнення конфлікту інтересів лежить в основі здійснення адвокатської діяльності. Слід звернути особливу увагу, що конфліктом інтересів є суперечність між особистими інтересами адвоката та його професійними правами і обов'язками, наявність якої може вплинути на об'єктивність або неупередженість під час виконання адвокатом його професійних обов'язків, а також на вчинення чи невчинення ним дій під час здійснення адвокатської діяльності¹⁸.

Важливим є те, що законодавець передбачив: адвокат може здійснювати адвокатську діяльність індивідуально або в організаційно-правових формах адвокатського бюро чи адвокатського об'єднання (організаційні форми адвокатської діяльності), що дає адвокатуві вибір, як йому зручніше здійснювати свою адвокатську діяльність.

Саме адвокат спроможний домогтися неухильного дотримання процесуальних прав громадянина та реалізувати право на захист.

О.Д. Святоцький зазначив, що розбудова правової держави неможлива без створення гарантій для захисту прав людини, без забезпечення механізму функціонування такого специфічного демократичного інституту, яким є адвокатура¹⁹.

Адвокат безпосередньо реалізовує правозахисні гарантії прав людини. При цьому слід наголосити на його функції щодо правових установ, правосуддя, які можна назвати контрольно-стимулюючою, адже участь адвоката в різноманітних процесах змушує їх учасників працювати більш доброякісно, виважено, відповідно до букви і духу закону. До того ж, сама наявність інституту адвокатури створює можливості для надання широкого кола правових послуг усім верствам населення, особливо тоді, коли без втручання кваліфікованого юриста не обійтись²⁰.

Слід зазначити, що основними видами адвокатської діяльності для реалізації правозахисних гарантій є:

- 1) надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань, правовий супровід діяльності юридичних і фізичних осіб, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, держави;
- 2) складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру;
- 3) захист прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішується питання про їх застосування у кримінальному провадженні, особи, стосовно якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), а також особи, яка притягається до адміністративної відповідальності під час розгляду справи про адміністративне правопорушення;
- 4) надання правової допомоги свідку у кримінальному провадженні;
- 5) представництво інтересів потерпілого під час розгляду справи про адміністративне правопорушення, прав і обов'язків потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача у кримінальному провадженні;
- 6) представництво інтересів фізичних і юридичних осіб у судах під час здійснення цивільного, господарського, адміністративного та конституційного судочинства, а також в інших державних органах, перед фізичними та юридичними особами;
- 7) представництво інтересів фізичних і юридичних осіб, держави, органів державної влади, органів місцевого самоврядування в іноземних, міжнародних судових органах, якщо інше не встановлено законодавством іноземних держав, статутними документами міжнародних судових органів та інших міжнародних організацій або міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;
- 8) надання правової допомоги під час виконання та відбування кримінальних покарань²¹.

На нашу думку, через адвокатуру, як інститут громадянського суспільства, правова держава забезпечує своїм громадянам можливість реально відчувати свої права і свободи. Адвокатура виступає як інститут, що покликаний забезпечити конституційні гарантії громадян на кваліфіковану юридичну допомогу²².

Таким чином, можна стверджувати, що Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» містить принципи основи адвокатської діяльності в Україні і, згідно з оцінкою незалежних експертів, дає можливість існувати та розвиватись адвокатурі як окремому інституту з метою реалізації правозахисних гарантій, передбачених нормами чинного законодавства.

Адвокатура України, що є професійно-правовим правозахисним інститутом, являє собою системоутворюючий елемент механізму забезпечення прав, свобод та законних інтересів людини. Адвокатура є основою, фундаментом правової держави та громадянського суспільства, без професійної діяльності якої, насамперед на засадах абсолютної незалежності, взагалі ставиться під сумнів їх існування. Рівень розвитку адвокатури безпосередньо вказує на рівень демократії в суспільстві.

Розглядаючи правозахисні гарантії прав людини в Україні, які визначають сукупність об'єктивних і суб'єктивних чинників, спрямованих на забезпечення й реалізацію її прав, обов'язків, свобод та інтересів, на усунення можливих причин і перешкод їх реалізації, оскільки є частиною механізму захисту прав людини в Україні.

Якщо правозахисні гарантії прав людини в Україні розглядати як систему засобів, способів, умов, завдяки яким забезпечується ефективна реалізація людиною свого права на захист, то саме звернення за правовою допомогою до адвоката є гарантією на відновлення порушеного права.

На нашу думку, головне призначення правозахисних гарантій прав людини в Україні полягає у забезпеченні всіх і кожного рівними правовими можливостями для захисту прав за допомогою адвоката.

Роль та значення адвокатури в тому, що адвокат допомагає людині реалізувати норми чинного законодавства, що містять правозахисні гарантії прав людини. У свою чергу, вони створюють максимум можливих на даному етапі розвитку суспільства і держави умов для реальної реалізації права людини на захист своїх порушених прав.

Гарантованість прав людини визнано змістом та спрямованістю діяльності держави. Тому держава і все суспільство разом повинні бути зацікавлені у забезпеченні реалізації прав громадян на захист у разі їх порушення, розвиваючи адвокатуру як окремих інститут правової держави, якою є Україна.

¹ Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254%EA%2F96%E2%F0#Find>

² Баглай А.М. Конституционное право Российской Федерации: учеб. для вузов. 6-е изд., изм. и доп. Москва: Норма, 2007. 784 с.

³ Заборовський В.В. Окремі проблемні аспекти ініціювання питання про дисциплінарну відповідальність адвоката. *Травневий конгрес правознавців: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Ужгород 15–17 травня 2015 р.). Ужгород: Ужгородський національний університет, 2015. С. 99–101.

⁴ Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254%EA%2F96%E2%F0#Find>

⁵ Там само.

⁶ Там само.

⁷ Хотенець П.В. Правовий статус адвоката в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Харків, 2002. 23 с.

⁸ Святоцький О.Д., Медведчук В.В. Адвокатура України: навч. посіб. Київ: Ін Юре, 1997. 224 с.

⁹ Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. *Офіційний вісник України*. 2012. № 62. С. 2509.

¹⁰ Там само.

¹¹ Там само.

¹² Там само.

¹³ Там само.

¹⁴ Трунов И.Л. Что делать с противоправным воспрепятствованием деятельности адвоката. *Адвокат*. 2005. № 12. С. 11–18.

¹⁵ Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. *Офіційний вісник України*. 2012. № 62. С. 2509.

¹⁶ Там само.

¹⁷ Там само.

¹⁸ Там само.

¹⁹ Святоцький О.Д. Адвокатура в юридичному механізмі захисту прав громадян (історико-правове дослідження): дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01. Київ, 1994. 281 с.

²⁰ Гусарев С.Д., Тихомиров О.Д. Юридична деонтологія (основи юридичної діяльності: теоретичні і деонтологічні аспекти): навч.-метод. посіб. Київ, 2000. 376 с. С. 242.

²¹ Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. *Офіційний вісник України*. 2012. № 62. С. 2509.

²² Повышение профессионального уровня защитников – это обязательное условие так называемой адвокатской монополии: интервью с президентом Федеральной палаты адвокатов РФ Е. Семеньяко. URL: <http://www/garant.ru/aktion/interview/553999/> (дата звернення: 15.09.2017).

Резюме

Ткачук Л.В. Місце та роль адвокатури України в системі правозахисних гарантій прав людини: теоретико-правове дослідження.

У статті розглянуто та охарактеризовано поняття правозахисних гарантій прав людини в Україні, адвокатури, а також визначено їх місце в структурі механізму правового захисту. Висвітлено місце та роль адвокатури в системі правозахисних гарантій прав людини в Україні. Встановлено, що адвокатура є основою, фундаментом правової держави та громадянського суспільства, без професійної діяльності якої, насамперед на засадах абсолютної незалежності, взагалі ставиться під сумнів їх існування. Рівень розвитку адвокатури безпосередньо вказує на рівень демократії в суспільстві.

Ключові слова: гарантії прав людини, гарантування, захист, механізм правового захисту, права і свободи людини, правозахисні гарантії, адвокатура.

Резюме

Ткачук Л.В. Место и роль адвокатуры Украины в системе правозащитных гарантий прав человека: теоретико-правовое исследование.

В статье описывается и характеризуется понятие правозащитных гарантий прав человека в Украине, адвокатуры, а также определяется их место в структуре механизма правовой защиты. Освещено место и роль адвокатуры в системе правозащитных гарантий прав человека в Украине. Установлено, что адвокатура является основой, фундаментом правового государства и гражданского общества, без профессиональной деятельности которой, в первую очередь на принципах абсолютной независимости, вообще ставится под сомнение их существование. Уровень развития адвокатуры непосредственно указывает на уровень демократии в обществе.

Ключевые слова: гарантии прав человека, гарантирование, защита, механизм правовой защиты, права и свободы человека, правозащитные гарантии, адвокатура.

Summary

Tkachuk L. Place and role of advocacy of Ukraine in the system of legal-defending guarantees of human rights: theoretical and legal research.

The paper is considered and described signs and concepts of legal-defending guarantees of human rights in Ukraine, advocacy. Additionally, their place in the structure of the mechanism of legal protection is defined. The location and role of advocacy are determined in the system of legal-defending guarantees of human rights in Ukraine. It is set that advocacy is basis, foundation of the legal state and civil society, without professional activity of that, first of all on principles of absolute independence their existence is put under a doubt in general. Level of development of advocacy directly specifies on the level of democracy in society.

Key words: legal-defending guarantees of human rights, guarantee, protection, mechanism of legal protection, human rights and freedoms, advocacy.